ABSTRACT

The Scuba Diver and "Proper" Masculinity

Based on ethnographic fieldwork on scuba diving, this article explores the social homogeneity characterizing this specific sport activity regarding questions on how deviance is treated within a group and on what grounds. The consequences of the dangerous context on the Dyad (one is always diving together with a "Buddy") in which the activity is performed, is analysed with the help of Georg Simmel (1950) and Erving Goffman (1967). The loyalty of the diving partner (the Buddy) towards the "right attitude" which governs the activity may be turned against the scuba diver who does not adapt. The Buddy is transformed from a friend into an opponent, who, by spreading anecdotes or rumours, questions the character of the scuba diver, which eventually may exclude him or her from the activity. The article discusses how the "right attitude" in scuba diving is related to the so-called predominant masculine identity (Connell 1995) in a Swedish context.

Key words

social exclusion; scuba diving; risk activity; masculinity, dyad.

Åke Nilsén är universitetslektor i sociologi vid Högskolan i Halmstad och även knuten till Idrottsvetenskapligt centrum vid Lunds universitet (ICLU).

Åke Nilsén

Sportdykaren och den ”rätta” manligheten

Inför mina inledande kontakter med sportdykare föreställde jag mig att risker i högsta grad stod i fokus för utövarna, både som samtalsämne och som grund för en informell hierarki. Men då jag för första gången följde med på en dykutflykt (i Röda Havet 1999) påminde de mig mer om en grupp ornitologer än om tuffa, risktagande äventyrare; de försökte komma i direktkontakt med så många exotiska vattendjur som möjligt. Den potentiellt farliga och för mänskliga varelser fientliga miljön som dessa direktkontakter gjordes i var – tvärt emot mina förväntningar – inte föremål för samtal inom denna grupp, som om det rådde en gemensam och tyst överenskommelse om att inte beröra risker.

En iakttagelse jag har gjort vid mina studier av äventyrsporter och riskaktiviteter är att utövarna utgör en tämligen homogen grupp.[1] Homogeniteten avser inte ålder, kön, klass eller liknande utan snarare attityd och förhållningssätt. För flera andra forskare från olika discipliner verkar denna situationella homogenitet bilda en mer eller mindre reflekterad utgångspunkt för studier av aktiviteten och utövarna: forskningsuppgiften består i att finna den gemensamma nämnaren hos utövarna. Ett exempel finns inom medicinsk forskning, där blodprov avslöjar halten av ett enzym vilket anses bestämma ”riskbenägenheten”.[2] Ett annat exempel är en kombination av biologisk och psykologisk forskning som isolerar det så kallade ”höga stimulansbehovet” som den gemensamma nämnaren (Breivik 2004). Ytterligare exempel finns inom pedagogisk forskning där barns och ungdomars erfarenheter av att hantera utmaningar i utomhusmiljö anses bilda grund för en strävan efter ”flow” i äventyrssporter (Arnegård 2006).

Gemensamt för dessa studier är en förklaringsmodell där egenskaper hos utövarna som är oberoende av aktiviteten antas utgöra förutsättningen för utövandet. Utifrån ett sociologiskt perspektiv är denna förklaringsmodell, som förlägger orsaken till homogeniteten utanför själva aktiviteten[3], inte tillräcklig utan det blir angeläget att för-

---

[1] Det förekommer en mängd olika benämningar på det slags aktiviteter som jag avser, nämligen fritidsaktiviteter med, för aktivitetens skull, nödvändiga inslag av risktagande, se Breivik (2004), för en kortare diskussion.

[2] Se ett referat av Lars Orelands forskning under rubriken: ”Äventyrssökande olycksfåglar kan avslöjas med blodprov” i informationsbrochyren *Fjällsäker* 1999:4, se även Oreland & Callingham eds. (1987) för vidare forskning kring enzymet *mono-amino-oxidas*.

[3] Förklaringsmodellen faller dessutom offer för Karl Poppers klassiska argument mot den logiska positivismen, att en hypotesbekräftande forskningsstrategi tenderar att skapa ett slags ”tunnelseende” hos forskaren: man ser det man vill se.

stå en eventuell homogenitet som *en följd av en social process*: den enskilde utövaren anpassar sig till de normer som utvecklas av gruppen genom aktiviteten. Om homogeniteten antas uppstå genom aktiviteten så måste det rimligen finnas moment kring utövandet som resulterar i en exkludering av motsatsen: det heterogena eller avvikande. Det blir då möjligt att även problematisera exakt vad en social homogenitet grundas på. Hur utspelar sig exkludering i äventyrssporter och på vilka grunder? Syftet med denna artikel är att ge en bild av det sociala sammanhang sportdykning utövas i för att nå en förståelse för hur vissa gemensamma normer utmanas och vidmakthållas i en social gemenskap samt hur det avvikande definieras.

Det finns en mängd studier av en exkluderingsproblematik i relation till olika områden i samhället: bostadsmarknaden (Molina 1997, Stigendal 2003), det politiska deltagandet (Johansson 2002), arbetsmarknaden (Neergaard 2002), fritiden (Ålund 1997) och idrotten (Fundberg 2003). Edgren-Schori (2000:18) menar att social exkludering eller utestängning som begrepp benämner en process *och* ett tillstånd som definierar individer eller grupper som inte släpps in på olika betydande samhällsarenor. De flesta studier fokuserar strukturella orsaker till exkludering utan att närmare gå in på hur denna process ter sig i praktiken. Fokus i denna artikel, däremot, ligger på att studera social exkludering som process.

Fritidssfären i ett modernt samhälle kännetecknas (till skillnad från arbetet) av frivillighet. Den står på ett tydligt sätt i centrum för individens självförverkligande (Roos 2000). I flera sammanhang uttrycks dessutom förväntningar på fritidssfären i form av att vara en integrationsarena; ”idrotten blir en länk mellan olika grupper i samhället”.[4] Det finns något motsägelsefullt i att fritidssfären å ena sidan uppfattas som en arena för individens självförverkligande (vilket betyder att den bidrar till en ökad individualisering) och å andra sidan skapar förutsättningar för en ökad integration av samhället (det vill säga att den bidrar till en starkare gemenskap). Denna artikel problematiserar antagandet om att fritidsaktiviteter bidrar till en ökad integration genom att fokusera de processer som exkluderar deltagare samt de grunder på vilka en sådan exkludering sker.

Artikeln är baserad på etnografiskt fältarbete[5] i sportdykarvärlden och består av intervjuer och observationer gjorda i södra Sverige, främst under sommaren 2005. De flesta av sportdykarna bor i en universitetsstad utan att samtliga för den skull har en akademisk examen. Alla namn är fingerade. Sportdykning är inte en helt och hållet homosocial aktivitet; i Sverige är uppskattningsvis 25 procent kvinnor[6] (jag återkommer längre fram till hur aktiviteten är könad).

Artikeln går inledningsvis in på utövandet av sportdykning baserat på intervjuer och observationer. Därefter analyseras den speciella parrelation (”buddien”) som

---

[4] Citat från Riksidrottsförbundets hemsida: http://www.rf.se/t3.asp?p=75954, se även Kihlström & Roos (2000).

[5] En fördjupning kring den etnografiska metodens principer och praktiker kan med fördel göras i Hammersly & Atkinsons (1995) bok *Ethnography*.

[6] Medlemsstatistik 31/12 2005 av Gustaf Ekström från Svenska Sportdykarförbundet, mejlkorrespondens, 2006-06-29.

kännetecknar detta utövande utifrån Simmel (1950) och Goffman (1967). Slutligen relateras den ”rätta attityden” (som sammanfattar de efterfrågade kvaliteterna hos en sportdykare) till en dominerande manlig identitet med hjälp av Connells (1995) begrepp hegemonisk maskulinitet.

”Buddien” och utövandet av sportdykning

I de flesta idrottsaktiviteter utgör utövandet grunden för den hierarki som etableras mellan deltagarna.[7] Samtidigt som utövandet kan vara föremål för uppskattning så kan det även bedömas som dåligt eller rent av olämpligt. Vad som utmärker sportdykning är att utövandet sker i det fördolda, under vattenytan, bortom övriga deltagares kritiska blickar.[8] Det enda vittnet till utövandet blir dykkamraten, buddien.[9]

Liksom i många andra aktiviteter och arbeten i riskfyllda miljöer, till exempel inom brandkåren och militären, agerar man alltid i par. Denna regel omfattas och förmedlas av alla dykorganisationer som verkar på sportdykningsmarknaden.[10] Det innebär att man bildar ett par innan dyket och följer varandra under dyket tills man är säkert ombord eller iland igen. Buddien skall finnas till som en hjälp vid en riskabel situation – det handlar om en ömsesidig relation. Den viktigaste resursen buddien för med sig är luft i tuben, om den egna utrustningen av någon anledning slutar fungera och lufttillförseln skulle strypas. Men buddien är av kött och blod, vilket betyder att han eller hon även tar med sig beteenden och handlingar. Den medelålders nybörjaren Rita minns en upplevelse från sin första dykkurs där hon parades ihop med en tolvårig pojke: ”Då får man ta den personens stress på sig, på sin egen!” (fältdagboken 2005-09-10). Buddien kan bli en börda eller resurs under dykningen, vilket gör valet av buddie till ett viktigt moment i strävan efter en fulländad dykupplevelse.

Att bilda par är en svår uppgift. Många sportdykare har en eller flera stadiga dykpartners, endera en pojk- eller flickvän eller en vän som anses dela samma intressenivå. Men dykklubbar och dykcenters erbjuder utflykter för alla med efterfrågat certifikat. Detta är en möjlighet för den ensamme dykaren att finna en tillfällig buddie; utflyktens dykledare parar ihop de ensamma dykarna. Detta betyder att du kan komma att dyka med en total främling. På grund av de uppenbara begränsningarna i kommunikationsmöjligheter när väl dyket har börjat måste så gott som all information om din nyblivne dykkamrat insamlas på väg till dyket. Detta informationssamlande, som hela dyksällskapet är engagerat i, är det underliggande syftet för all kommunikation inför dyket. En erfaren dykinstruktör berättar att han alltid studerar de andra dykarna och gör ”smygintervjuer” på väg till dykplatsen. ”Finns det någon person här som

---

[7] Se Nilsén (2007:a) för en mer ingående jämförelse mellan äventyrssporter och traditionell idrott.

[8] Denna omständighet gör att andra moment i aktiviteten, som t.ex. handhavandet av den tekniska utrustningen, blir indikatorer på utövandet, se Nilsén 2007:b.

[9] Jag får tacka Annika Jonsson för fackgranskningen av följande avsnitt.

[10] Viktigt att veta är att man måste ha ett dykcertifikat från en auktoriserad utbildningsorganisation för att kunna hyra lufttuber.

kanske egentligen inte skulle göra det här dyket", frågar han sig själv, "som man skall hålla ett extra öga på?" (John 2005-10-06).

Tidigt kommuniceras viktig information mellan sportdykare. Nivån på certifikatet är viktigt men ännu viktigare är hur många dyk man har gjort. Denna hierarki beror på aktivitetens natur, där erfarenhet är den mest efterfrågade tillgången. Möjligheten att snabbt nå ett avancerat certifikat genom de kommersiella utbildningsprogrammen ger dessa ett lägre värde i relation till konkret erfarenhet. Men det räcker inte att skaffa sig en formell uppfattning om den person som du kanske kommer att anförtro ditt liv. Din kommande buddies personlighet och karaktär är viktig att göra sig en bild av i syfte att förbereda sig inför vad dyket kan tänkas ge. En ung (20 år) dykinstruktör ger mig nycklarna till en framgångsrik presentation av sig själv:

> När man träffar andra dykare första gången så försöker man alltid ge ett seriöst intryck av sig själv. Det gör ju alla! (…) Man skall ju vara en rolig person, intressant och så där, men man skall fortfarande ha gott säkerhetstänkande, det är bra om man har bra utbildning. (Olle 2005-09-28)

Att vara avslappnad och underhållande är ett sätt att hantera stundens allvar. Men det går en fin gräns mellan att vara underhållande och att uppfattas som ofokuserad och oseriös. Detta betraktas som ett tecken på nervositet. Om man å andra sidan är alltför fokuserad och sammanbiten kan man dra till sig uppmärksamhet av samma orsak. Dyker man med en buddie som inte motsvarar förväntningarna kan hela upplevelsen äventyras:

> Då vill man ju bara trycka tillbaka, då tänker man ju bara på det hela tiden när man dyker. (…) Man är som ett bihang och har inget kul av det själv (Olle 2005-09-28).

Dyket kan till och med ta slut innan det knappt ens har börjat om buddien gör ett allvarligt misstag och måste göra en fri uppstigning (det vill säga släppa viktbältet för att snabbast möjligt stiga till ytan).

Formandet av Buddien

Om du inte har en kompis att dyka med utan behöver hitta en ny buddie varje gång du vill dyka är du beroende av formandet av buddien. Detta formande sker i dykskolor, på utflykter och i andra sociala sammanhang. Buddien formas till viss del av dykskolan under kursen för det första certifikatet. Ett antal tekniska moment skall klaras av men det räcker inte. John, en erfaren dykinstruktör och ägare av en dykskola, har en bestämd uppfattning om vad han *inte* efterfrågar:

> Dykning handlar om attityd också. Återigen, det är inte bara att man skall kunna sitta och tömma masken nere på botten, utan det är så mycket kring säkerheten, säkerhetstänkande runtomkring. Så man kan faktiskt säga till en del: 'Sorry, du uppfyller inte

> målen för att kunna dyka säkert. Du måste ändra på din attityd! Du får gärna hänga med på en kurs till och testa va…’ Oftast då, där uppstår en clinch och då vill de inte fortsätta för de blir så jävla förbannade. (John 2005-10-06)

Att visa upp ”fel attityd” under utbildningsmomenten kan hindra dig från att nå ett certifikat. Utbildningsledaren kan mycket väl stänga av kursdeltagare eller låta dem vänta med det avslutande provet till en ny kursomgång, i hopp om att de skall ändra sin attityd.

I standardiserade instruktionsfilmer från en dykorganisation förekommer ett antal klipp med en lätt överviktig, medelålders, vit man i en rolig hatt, blommig skjorta och shorts, ett klipp som ackompanjeras av en lustig melodi. Han är oförsiktig med utrustningen och innehar en uppsjö av de egenskaper som inte efterfrågas i dyksammanhang: han tar chanser, visar irrationell ilska, irritation och klumpighet. I en filmad dyksituation simmar han iväg från sin buddie utan kontakt och navigerar fel. Han är självisk och visar tecken på att vara ostrukturerad och saknar distans till situationen. Observera att det inte är kvaliteter som vattenskräck, svårigheter att andas under vatten eller rädsla för djupet som visas upp. Det är snarare kvaliteter som visar vilken attityd man har till aktiviteten; det är attityden som står i fokus. Formandet av buddiens attityd framstår som huvudsyftet under utbildningen, förutom att lära ut den tekniska hanteringen av utrustningen och kunskap om den egna kroppen. Denna utformning är till viss del baserad på några standardiserade regler (som förmedlas genom den världsomspännande dykorganisationens instruktionsfilm) men till viss del också ett resultat av den lokala kulturen.

Fred, som är dykinstruktör med erfarenhet från flera olika organisationer, har olika sätt att ta reda på en okänd dykares status:

> Folk som berättar om än det ena, än det andra. Det är med såna man skall dra öronen åt sig lite grann. Det betyder inte att de är dåliga dykare, men man brukar kolla dem särskilt. (…) Det finns en praxis bland dykinstruktörer: ju nyare och häftigare utrustning, desto mer måste man ha koll på dem. (…) Om man har betalat en massa pengar för en utrustning som inte matchar ens certifikat, då vill man säga något med sin utrustning som inte går att säga med ens erfarenhet. Jättevarning på det! (…) En del berättar gärna hur djupt de har dykt. (…) Den allmänna attityden till livet och sina medmänniskor avslöjar ganska mycket. (Fred 2005-10-06)

Det är viktigt att uppträda på ett sätt som motsvarar ens erfarenhet, såväl av livet under ytan som ovan den. Att vara erfaren är en garanti för en anpassning till reglerna och normerna som präglar aktiviteten. Att vara alltför pratsam definieras som dåligt av två anledningar: att prata alltför mycket om ovidkommande saker tolkas som tecken på nervositet och att prata alltför mycket om egna dykerfarenheter tolkas endera som att man har behov av att hävda sig eller dåligt självförtroende.

Ett medelålders par som deltog i en nybörjarkurs kan illustrera några av de oönskade attityderna. De hade inga som helst problem med de tekniska momenten; de

var orädda inför dykningen, det kalla vattnet och den nya situationen. De var lugna och kapabla att genomföra alla utbildningsmomenten. ”Fysiskt var de mycket duktiga, men mentalt…” (Ann 2005-10-07). De tycktes sakna disciplin och ville göra saker på eget vis. De tröttnade på att vänta på sin tur. Plötsligt hade de simmat iväg, eller satt på botten och jonglerade med stenar, eller gjorde ”småbus”. ”De hade problem med att anpassa sig till reglerna. (…) De ville inte inrätta sig helt och sitta still när det behövdes och så vidare” (Ann 2005-10-07). De fick sitt certifikat när kursen var slut men hade en egen stil, vilket visserligen var oproblematiskt så länge de dök som ett eget par, men bristen på disciplin var nära att diskvalificera dem.

Ann minns en annan sportdykare som hade lyckats ta certifikat någon annanstans. Hon var tvungen att prata allvar med honom enskilt:

> Ann: ’Du borde tänka på ditt sätt att dyka på, du kommer att ha svårt att hitta buddies att dyka med.’ (…)
> Åke: Vad gjorde han?
> Ann: Han simmade ifrån gruppen och dök väldigt… så där spralligt och fäktade och hade sig. Pillade på allt, ja … betedde sig konstigt. Han var lite märklig som person. Man kan ha sina personligheter, självklart, men det handlar om hur man är i vattnet, under ytan. (…) För det första tog hans luft slut mycket snabbare än alla andras, och det är ju en risk i sig. (Ann 2005-10-07)

Att dyka med en ”dålig” attityd omfattar även den stil du utvecklar. Om du rör dig mycket utan ett klart och uttalat syfte så konsumerar du mer luft eftersom du ansträngер dig mera. Parsystemet innebär bland annat att luftkonsumtionen helst skall synkroniseras dykarna emellan:

> Men många kollar kanske snett på nån om dom säger till under vattnet att ’nej, jag har bara 60 bar kvar nu!’ Och den andra killen har inte ens börjat använda sin luft i princip. Det händer ju faktiskt ganska ofta att man har väldigt olika luftförbrukning, och det förstör ju rätt mycket för parkamraten som inte kan dyka då. (Olle 2005-09-28)

Eftersom dykning inte är en visuell aktivitet från land finns det få sätt att avgöra en bra prestation. Därför blir luftkonsumtionen en indikator för vilken stil man har men även beträffande den mentala kapaciteten. Om man blir stressad, andas man fortare och luftförrådet tar snabbare slut. Hur mycket luft som återstår efter dyket kommuniceras mer eller mindre alltid till dykledare och gruppen – och mest luft kvar ger hög status. Flera anekdoter berättas inför gruppen om sportdykares luftkonsumtion med ett tydligt moraliskt budskap.

> Ann: Ni kan i alla fall aldrig slå Tom, som gjorde av med en femton liters flaska på 20 minuter. Efter en ’advanced’ kurs! Jag vet inte om han dyker fortfarande, så ni kanske inte stöter på honom… (Fältdagboken 2005-06-12).

Denna anekdot berör luftkonsumtionen men den ger även en varning om den aktuella dykaren: Han kommer att förstöra ditt dyk på grund av sin höga luftkonsumtion, om du skulle blir parad ihop med honom. Det är givetvis socialt viktigt att inte bli föremål för denna typ av anekdot. Ditt rykte som sportdykare och dina chanser att bli accepterad och hitta en buddie beror av hur du beter dig och anpassar dig till den ”rätta attityden”. Du måste vara rädd om ditt rykte och hålla din karaktär bortom alla misstankar.

Buddien skall inte ha en livlig stil, vara lekfull, självisk, prata mycket eller skryta om sina bedrifter. Detta är några av buddiens oönskade egenskaper. Vilka är då de önskade kvaliteterna och egenskaperna? Detta ämne är mycket svårare att närma sig, i alla fall genom intervjuer. De uttalade kvaliteterna och egenskaperna är lika mycket del av en idealiserad självbild som grundade i en erfarenhet. Sportdykarna nämner säkerhetstänkande som det viktigaste förhållningssättet men detta förhållningssätt kan ta olika skepnader i olika sammanhang. För Fred kommer detta förhållningssätt bäst till uttryck när man gör säkerhetskontroll tillsammans med sin buddie: hur angeläget buddien arbetar sig igenom momenten, om man frågar hur obekant utrustning fungerar, om man har en bra koll på tabellerna och den allmänna hanteringen av utrustningen. Trots att den övervägande delen av det empiriska material som denna artikel baseras på kretsar kring den negativa bilden av buddien (den negativa definitionen) är det möjligt att slå fast ett par egenskaper av positiv karaktär. Buddien skall ha självkontroll, vara balanserad och prata om relevanta saker på ett avslappnat och underhållande sätt. Kunskap om utrustningen måste vara solid och lojaliteten mot parkamraten odiskutabel. Den ”rätta attityden” är möjlig att sammanfatta i ett par ord: självkontrollerad, balanserad, teknisk och lojal.

Dykarvärldens dyader

Den instiftade regeln från dykorganisationerna att dyka i par har implikationer som överskrider de uttryckligt avsedda: att garantera säkerheten. I de fall då parbildningen grundas på en relation utanför aktiviteten, som i fallet med det isländska paret, har dessa implikationer mindre betydelse. Då parbildningen är tillfällig är de av desto större betydelse och får konsekvenser för utövandet. En nödvändig anpassning till den ”rätta attityden” är följden av den tillfälliga parbildningen. Parbildningen får alltså olika innehåll beroende på graden av historia tillsammans. Detta är i och för sig inget märkvärdigt; det speciella med parbildningen inom sportdykning (och andra riskaktiviteter) är det potentiellt livshotande sammanhang aktiviteten utövas i. I en krissituation kan frågan om liv eller död helt avgöras av buddiens insats. Hur går det att förstå skillnaden i parbildningens innehåll utifrån detta sammanhang? Varför blir en anpassning till den ”rätta attityden” så viktig vid tillfällig parbildning?

Parformationen är en av de mest analyserade sociala relationer i det intellektuella fältet mellan samhällsvetenskap och filosofi. Martin Buber (1990), Alfred Schutz (2002), Emmanuel Lévinas (1969) och Francesco Alberoni (1987) har alla analyserat parrelationen. Georg Simmel (1950) har skrivit om dyaden med fokus på skillnaden

gentemot triaden. Dyaden är för sin existens beroende av bägge medlemmarna och dess betydelse och mening överskrider inte medlemmarnas förståelse. Triaden står för något annat: här kan två medlemmar utveckla en gemensam mening som skiljer sig från den tredjes. I Simmels förståelse av dyaden finns en ökad grad av individualitet i jämförelse med triaden, där olika allianser tenderar att begränsa den enskilde medlemmens inflytande. Samtidigt är kontrollen av medlemmens handlingsutrymme större i dyaden eftersom dess existens som sagt är beroende av den ständiga närvaron av de två.

Vid en tillämpning på sportdykarparet är det uppenbart att dyadens fördel jämfört med andra sociala former ligger i meningskonstruktionen i olika situationer. Den snabba gemensamma situationsdefinitionen (vilken kan vara skillnaden mellan liv och död) är en viktig egenskap hos dyaden. Individualitetsgraden beror helt på vem man parat ihop sig med. Om det sker med en vän är graden hög men då man parats ihop med en okänd buddie, (alltså vid tillfällig parbildning) måste man anpassa sig till det ideala sättet att dyka, den ”rätta attityden”. Då ökar kontrollen över handlingsutrymmet, vilket kanske är dykparets viktigaste syfte. Man skulle kunna säga att buddien då blir en representant för den ”rätta attityden”, vilket på sätt och vis omformar dyaden till en triad. Relationen består inte längre av två parter; den tredje parten är den normativa (och symboliskt närvarande) dimensionen som buddien för med sig in i dyksammanhanget; Simmels dyad splittras upp. För att bättre förstå hur denna sociala kontroll fungerar är det nödvändigt att ta del av Erving Goffmans syn på handling.

Goffman och ödesdigra handlingar

Goffman (1967:194) gör en skillnad mellan mer eller mindre normala situationer och situationer av en särskild sort: *(…) action is to be found wherever the individual knowingly takes consequential chances perceived as avoidable*. Dessa särskilda situationer kan i många fall hanteras i ensamhet men då andra människor är närvarande tillkommer en ny dimension av stor betydelse för individen. Att ta chanser i en social situation betyder att man har vittnen till handlingen. Vittnet involveras inte enbart som åskådare till handlingen, utan även som bedömare av skeendet och dess resultat. Bedömningen av en persons karaktär blir oundviklig och central: *(…) qualities of character – in the aspect considered here – emerge only during fateful events, or at least events subjectively considered to be fateful* (ibid 1967:218). Personens rykte står här på spel. Naturligtvis påverkar dessa omständigheter personen. Han eller hon måste både hantera situationen *och* vittnet.

Utifrån detta perspektiv blir det förståeligt varför skapandet av par inom sportdykning är viktigt av andra anledningar än endast säkerhetsmässiga. Buddien blir vittne till partnerns handlingar under ytan där sikten oftast är mindre god. Den svikna buddien, som har fått sitt dyk förstört av en illojal partner som simmade i förväg eller förbrukade sin luft för snabbt, kan tänkas förstöra partnerns rykte genom en anekdot. Sportdykarens karaktär kommer att ifrågasättas, vilket kanske diskvalificerar honom

eller henne för fortsatta dyk, och därigenom exkluderar personen ifråga från aktiviteten. Buddien blir bärare av de viktiga idealen om hur man skall bete sig under ytan, vilken den ”rätta attityden” är i relation till dykning. Därför måste buddien stöpas mer eller mindre i en och samma form. Han eller hon är det enda vittnet under ytan och därför den som kan upprätthålla idén om en ”rätt attityd”.

Buddien är ett resultat av en socialiseringsprocess – delvis under överinseende av dykorganisationen, delvis som en följd av den lokala kulturen. Den ”rätta attityden”, som är det innehållsliga resultatet av socialiseringsprocessen, kan relateras till några strukturella drag kopplade till aktiviteten och tolkade i den lokala kontexten. Dessa strukturella drag utgör grunden för den exkludering som med nödvändighet sker i skapandet av den homogenitet som utmärker aktiviteten. Den ”rätta attityden” är långt ifrån neutral utan förankrad i ett kulturmönster.

Den lokala kontexten

Historiskt är sportdykning, liksom andra riskaktiviteter, en homosocial aktivitet med stark maskulin prägel. En del aktuell forskning förklarar dagens intresse för *extreme sports* bland män som ett försvar för en hotad position i samhället (Kusz 2003). Hotet anses främst komma från kvinnor som alltmer utvidgar sitt handlingsutrymme.[11] Studier av äventyrssporter med utövare av bägge könen visar på att kvinnor accepteras och respekteras på samma villkor som männen under förutsättning att de deltar i aktiviteten; som passiva åskådare kategoriseras de efter andra, feminina kriterier (Bäckström 2005). Christensen (2001) menar att de kvinnor som aktivt ingick i snowboardgemenskapen fick sin sociala position etablerad utifrån personlighet snarare än kön. Det går att tala om en avfemininisering som präglar de kvinnor som utövar denna slags aktiviteter. En kvinnlig dykinstruktör berättar för mig vad gäller teknisk dykning:

> Det handlar mer om utrustning, faktiskt, liksom att man kommer där med värsta… Jag vet nån tjej som håller på med det där, hon har ju då snaggat hår och är cool som fan och bara wow! Dubbelpaket, gummidräkt, speciella svarta fenor, allting svart liksom. (Ann 2005-10-07)

De traditionella feminina uttrycken har här ersatts med ideal som snarast verkar hämtade från en påfallande maskulin värld: militärens. De kvinnor som deltar accepteras men bara under förutsättning att de anpassar sig till den dominerande manliga normen. Om det utifrån mitt material går att urskilja en uppdelning mellan könen i något moment kring aktiviteten så gäller det tekniska prylar: männen betraktar dessa som sitt revir.[12] Under vilan mellan dyken på en dykutflykt kommenterar Rita några

[11] I den vita amerikanska kontexten, som Kusz studerar, kommer hotet även från svarta män.
[12] Förhållandet mellan teknik och maskulinitet i sportdykningens värld utvecklar jag mer i Nilsén (2007:b).

killars diskussion om utrustningsdetaljer som ”prylsport!” (fältdagboken 2005-09-10). Det är möjligt att urskilja tendenser till en könsuppdelning i aktiviteten, antagligen som ett resultat av en allt jämnare könsfördelning som pågått under en viss tid, men ännu har det inte fått något större genomslag. Dessa tendenser kan inte heller spåras i de attityder som präglar aktiviteten.

Som jag skrev tidigare kan den ”rätta attityden” summeras som självkontrollerad, balanserad, teknisk och lojal. Av dessa är endast den sistnämnda (lojaliteten) direkt orienterad mot parkamraten – men den är även orienterad mot regelsystemet. Övriga är främst relaterade till den egna prestationen. Några omsorgsattityder med traditionellt feminina drag efterfrågas inte.

Den ”rätta attityden” kan närmast relateras till de ideal som präglar den manliga identiteten i en svensk kontext. Att ha självkontroll och vara balanserad är ideal som omfattar de flesta manliga identiteter och kan lättast förstås i kontrast till egenskaper som identifieras som feminina. Men vissa sammanhang präglas starkare av dessa ideal än andra, närmare bestämt sammanhang där självkontroll och starkt fokus utgör förutsättningen för den disciplineringsprocess som män genomgår (Johansson 1998). Den praktiskt lagde och tekniskt intresserade mannen anknyter till ett ”folkligt mekarideal” (Rosengren 2000) och en traditionell arbetsdelning mellan könen i villahemmet, där kvinnan sköter ”insidan” och mannen ”utsidan” (Mellström 1999:29). Lojalitet gentemot den andre eller gentemot olika regelsystem är kanske inte ett specifikt manligt förhållningssätt utan snarare något som utmärker den svenska kulturella kontexten i stort. Den lojale svenske undersåten är en återkommande karaktäristik på svenskhet.[13] I många anekdoter kring sportdykning återkommer motivet med den illojala parkamraten med annan kulturell bakgrund som försvinner iväg på en egen rutt under dyket. Historier förekommer också med exempel på ensamma dykare, av annan nationalitet, som inte vill inordna sig efter säkerhetsreglerna och som omkommer som en följd av detta. Genom dessa anekdoter konstrueras ”den andre” som avvikare, samtidigt som den ”rätta” normen markeras.

Connell (1995) ger med sitt begrepp *hegemonisk maskulinitet* en möjlighet att analysera den ”rätta attityden” i relation till andra, konkurrerande attityder. Den hegemoniska maskuliniteten dominerar ett sammanhang men existerar parallellt med underordnade former, både maskuliniteter och femininiteter. Den ideala manligheten, såsom den konstrueras i en lokal kontext, bär upp den hegemoniska maskuliniteten. De förhållningssätt som utmärker den ideala manligheten i en svensk kontext är på flera sätt synonyma med den ”rätta attityden”. I ett sportdykningssammanhang som domineras av den ”rätta attityden” betyder det att maskuliniteter och femininiteter som inte överensstämmer med denna attityd hamnar i en underordnad position och riskerar att bedömas som felaktiga. En del av dessa maskuliniteter (och femininiteter) har sitt ursprung i andra kulturella kontexter eller tillhör kanske en underordnad variant i den svenska kulturella kontexten. Om man inte anpassar sig till den ”rätta attityden”

[13] Åke Daun (1998:157) kopplar denna lojalitet till en praktisk rationalitet som kommer till uttryck i en tillit till myndigheters agerande.

i en dyksituation så kan dessa underordnade maskuliniteter och femininiteter bli föremål för kritik eller anekdoter. Sportdykarens karaktär ifrågasätts och kan resultera i en exkludering från aktiviteten.

Avslutning

Buddien bär med sig en tudelad lojalitet ner i havsdjupet: dels en förhandlingsbar lojalitet gentemot dykpartnern, dels en obetvingad lojalitet gentemot den ”rätta attityden”. I de fall dykpartnern avviker från den ”rätta attityden” kan lojaliteten mycket väl väga över till att bevaka den ”rätta attityden” och därför förvandlas till illojalitet gentemot dykpartnern. Buddiens lojalitet gentemot den ”rätta attityden” kan med en gång göra honom eller henne till en motståndare och bli en faktor som bidrar till att ens karaktär ifrågasätts. Parkamraten kan förvandlas till en Brutus, en förtrogen vän som plötsligt vänder sig mot en och så att säga riktar attacken på det mest känsliga området: karaktären.

Den homogenitet som präglar en fritidsaktivitet som sportdykning är ett resultat av en anpassning av deltagarna till de normer som dominerar aktiviteten. En vägran till anpassning kan resultera i exkludering. Mot bakgrund av hur fritidssfären uppfattas – med förväntningar både kring att den bidrar till en ökad integration av samhället och att den samtidigt anses vara en arena för individens självförverkligande – överväger den senare tendensen, enligt min studie. En eventuell ökad integration bygger på en anpassning till den dominerande normen snarare än ett möte mellan olikheter, vilket är en dålig förutsättning för framgångsrik integration. Som arena för individens självförverkligande, det vill säga ökad individualisering, tar den sig ett speciellt uttryck. Den individualisering som kommer till uttryck inom sportdykning är en *normativ* individualisering.[14] Det viktigaste uttrycket för den normativa individualiseringen är övervakandet av en bestämd norm – den ”rätta attityden”. Detta gör sportdykning till maskulin både till form och till innehåll. Med form avses *hur* buddien utförs (denne övervakar normen), med innehåll avses *vad* buddien gör (med ”rätt attityd”).

Från detta perspektiv är buddien en synnerligen traditionell typ: mannen som övervakar den norm han själv gynnas av.

---

[14] Lindquist (1994) diskuterar möjligheten av en *moralisk* individualisering som en medelväg mellan en uppslittrande individualisering och en kollektiv samhällsmoral, vilken han menar kan utgöra en grund för samhällets integration. Schulze (1993) driver en tes kring vardagslivets esteticering som en företeelse parallellt med en ökad individualisering, denna kunde benämnas som en *estetisk* individualisering (även om det inte är Schulzes eget begrepp). Detta sammantaget visar på ett intresse för att analysera individualiseringen som en företeelse med flera ingångar och uttryck, vilket är min intention med begreppet *normativ* individualisering (jag får tacka Per-Olof Olofsson för hans frikostiga kommentarer).

Referenser

Alberoni, Francesco (1987) *Vänskap.* Göteborg: Korpen.

Arnegård, Johan (2006) *Upplevelse och lärande i äventyrsport och skola*. Stockholm: HLS förlag.

Breivik, Gunnar (2004) *Ekstremsport – et senmoderne fenomen?* www.idrottsforum.org.

Buber, Martin (1990) *Jag och Du*. Ludvika: Dualis.

Bäckström, Åsa (2005) *Spår: Om brädsportkultur, informella lärprocesser och identitet*. Stockholm: HLS förlag.

Christensen, Olav (2001) *Absolutt snowboard: Kampen mot kjedsomheten*. Oslo: Gyldendal.

Connell, Robert (1995) *Masculinities.* Berkeley: University of California Press.

Daun, Åke (1998) *Svensk mentalitet.* Stockholm: Rabén Prisma.

Edgren-Schori, Monica (2000) *Social exclusion, en kunskapsöversikt och begreppsanalys* Stockholm: Rapport i socialt arbete 98, Stockholms universitet.

Fjällsäker 1999. Naturvårdsverket: Stockholm.

Fundberg, Jesper (2003) *Etnisk mångfald och integration – visar idrotten vägen?* www.rf.se.

Goffman, Erving (1967) *Interactional ritual*. New York: Pantheon.

Hammersly, Martyn & Atkinson, Paul (1995) *Ethnography*. London: Routledge.

Johansson, Morgan (2002) *Exkludering av invandrare i stadspolitiken.* Örebro: Universitetsbiblioteket.

Johansson, Thomas (1998) *Den skulpterade kroppen.* Stockholm: Carlssons.

Kihlström, Anita & Roos, Hans-Edvard (2000) ”Fritid och fritidsarbete i det senmoderna samhället” i Berggren. L. (red) *Fritidskulturer.* Lund: Studentlitteratur.

Kusz, Kyle (2003) ”BMX, extreme sports and the white male backlash” i Reinhart & Sydnor (Eds.) *To the extreme: Alternative sport inside and out*. Albany: State University of New York Press.

Lévinas, Emmanuel (1969) *Totality and infinity: an essay on exteriority.* Pittsburgh: Duquesne University Press.

Lindquist, Per (1994) ”Moralisk individualisering – om samhällsmoral och ungdomsforskning” i Miegel & Johansson *Mardrömmar och önskedrömmar*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Mellström, Ulf (1999) *Män och deras maskiner.* Nora: Nya Doxa.

Molina, Irene (1997) *Stadens rasifiering.* Uppsala: Geografiska regionsstudier nr 32.

Neergaard, Anders (2002) ”Arbetsmarknadens mönster” i Lindberg & Dahlstedt (red) *Det slutna folkhemmet.* Stockholm: Agora.

Nilsén, Åke (2007:a) ”Äventyrssporter – om upplevelse och prestation i nya sammanhang, exemplen klättring och sportdykning” i Nilsén & Wikdahl (red) *Idrott i förändring.* Lund: ICLU skriftserie 1, Lunds universitet.

Nilsén, Åke (2007:b) ”The Second Skin. Technology and masculinity in the context of scuba diving”. Konferenspaper presenterat på ESA 2007. Under publicering.

Oreland, Lars & Callingham, Brian A. eds. (1987) ”Monoamine Oxidase Enzymes”.

Journal of Neural Transmission Supplementum 23. Wien, Springer-Verlag.
Riksidrottsförbundets hemsida: http://www.rf.se/t3.asp?p=75954.
Roos, Hans-Edvard (2000) ”Fritidens kunskapsområde” i Berggren, L. (red) *Fritidskulturer* Lund: Studentlitteratur.
Rosengren, Annette (2000) *Hot rod-byggare och andra bilentusiaster.* Stockholm: Carlsson.
Schulze, Gerard (1993) *Die Erlebnisgesellschaft*. Frankfurt: Campus Verlag.
Schutz, Alfred (2002) *Den sociala världens fenomenologi.* Göteborg: Daidalos.
Simmel, Georg (1950) *The sociology of George Simmel*. Kurt H Wolff (ed), Glencoe, Ill.
Stigendal, Mikael (2003) *Sociala värden i olika sociala världar.* Lund: Studentlitteratur SOU 2006:52, 53, 59, 60.
Ålund, Aleksandra (1997) *Multikultungdom.* Lund: Studentlitteratur.